

בישול שנועד לכילוי

בישול שאין בו שום ענין של הנאה, או איזה צורך כל שהוא בעצם הכילוי שלו, ואין בזה חשש של מלאכת מבעיר¹, י"א שאין בזה איסור תורה, אלא איסור דרבנן².

¹ לאפוקי אם שורף דבר מה שאין בו צורך כלל, שיש בזה חיוב מהתורה, כיון שהוא מבעיר אש, ובזה אין שום הבדל בין אם עושה כן לצורך מסויים או לכילוי. ולכן המדליק נר בשבת חייב משום מבעיר, ולא משום מבשל, ואע"פ שהשמן נשרף, מ"מ כיון שהולך לכילוי ולא יבדל בין בזה משום מבשל מהתורה, וע"י לקמן.

² הנה הגאון החת"ס (יו"ד סי' צ"ב), כתב שאין חיוב במלאכת מבשל אלא רק באופן שהדבר המבושל נשאר בעולם וז"ל: אמנם אע"ג שכן הוא, מ"מ בוודאי המדליק נר בשבת אין בו משום בישול רק משום הבערה, ולא לשתמיט מקום דהנותן שמן בנר חייב משום מבשל, ולא משמע דתליא זה בפלוגתא מלאכה שאצ"ל, אלא לכולי עלמא לית ביה משום מבשל, אע"ג דלגבי בשר וחלב סבירא ליה לגדולי האחרונים דהוה מבשל, מ"מ מלאכת שבת בעינן שיהיה היוצא בהן במשכן, ושם היה בישול הסממנים שדבר המבושל היה בעולם והיו צריכים לו, וכל בישול שיוצא בזה חייב עליו אפי' כלי מתכת, וכו', ומ"מ ענין בישול בשבת הוא שצריך להדבר המתבשל ועכ"פ נשאר בעולם, מה שאין כשכלה והולך, ואחר הבישול לא נשאר בידו מאומה, אע"פ שמ"מ בישראל הדבר ההוא, וכו', מ"מ בשבת פטור דלא הוה כעין בישול סממנים, וכו', עכ"ל. ומסו"ד מוכח דאין בזה איסור מבשל מהתורה, אלא רק איסור בישול מדברי סופרים, ופטור אבל אסור. ע"ש. וכן מוכח ממה שכתב בשו"ת תשורת שי (ח"א סי' שכ"ד), ע"ש. ע"י בשו"ת יבי"א (ח"ה סי' ל"ג, סוף אות ד'). וע"ע בהליכות עולם (ח"ג עמ' רכ"א). וכדי לבאר דין זה כהוגן אעתיק מספר חוט שני מה שכתב בזה וז"ל: והנראה בזה דהמניח מאכל או עצים בתוך האש כדי לכלותם, אין לזה שייכות כלל עם מלאכת מבשל, שהרי אין רצונו כלל בבישולו אלא בשריפתו, ואין על זה שם של מלאכת בישול כלל, וכמו שביארנו (בקונטרס מלאכת מחשבת עמ' ק"ע), שישנם מלאכות שמהותם היא התוצאה מפעולתו, וכשעושה את פעולת המלאכה, ואין לה חשיבות והתייחסות כלל למה שנעשה, אמרינן דאין על פעולה זו שם מלאכה כלל, ומשו"ה הסוחט שלקות לגופן מותר, וכתבו התוס' (שם) דאף לרבי יהודה דס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, הכא מותר, לפי שאין דרך בישול בכך, עכ"ל, ע"ש. ומתו"ד מוכח דס"ל שאין בכה"ג איסור כלל ומותר גמור הוא.

והנה יש להקשות ע"ד החת"ס, שהרי מרן בשלחנו הטהור (סי' ש"א סעי' מ"ו) כתב וז"ל: בגדים השרויים במים אסור לנגבם סמוך לאש, עכ"ל. ופרשו הפוסקים שהטעם הוא משום מבשל ויש בזה איסור תורה, וזה באופן שמניחם סמוך לאש, שהחום בבגד יגיע לידי חום של יד סולדת, ומקור הדברים הוא מדברי המרדכי אשר הובאו ביתה יוסף ע"ש. (וזאת חוץ משום איסור שטיחה בחמה, באופן ששוטח את הבגד כדרך ששוטחים הבגד בחמה, ע"י...., ויש בזה גם איסור מלבן), ע"י במשנ"ב (ס"ק קס"ט וק"ע). וא"כ מוכח מדברי מרן שאף שהמים שבתוך הבגד הולכים לאיבוד, מ"מ יש בזה איסור בישול מהתורה. ויש לומר דכיון שהבגד מתייבש הו"ל כזורק סיכתא לאתונא, בגמ' בשבת (ע"ד ע"ב), והיינו שבסוף הוא מתקשה, ע"ש. וי"ל דה"ה לבגד בני"ד, אך משא"כ בשמן או בכל דבר העומד לכילוי. ע"י בהליכות עולם (ח"ג עמ' רכ"ג), וכ"כ ליישב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ג סי' מ' אות ח') בשם ספר שביעת השבת, שהרי כל דבר שמתייבש ומתקשה, בתחילה מתרכך, ע"ש. וצ"ע עד כמה בגד של היום מתרכך ומתקשה. ועוד יש לחלק, שבבגד יש עניין דווקא בזה שהחום יגיע ליד סולדת, דאל"כ המים לא יתאדו, וא"כ יש לו עניין דווקא בחום הזה, ולכן הדבר אסור, ולפ"ז ה"ה בשאר כלים שעלו מן הרחצה אסור להניחם סמוך לאש כיון שהוא חפץ שהכלים יגיעו לחום שכזה,

אך בשאר הדברים כגון בנר וכדו', אין לו עניין כלל אם השמן יגיע לרמת חום שכזו, וע"ע להלן. אלא שיש להקשות על זה ממה שמצינו שכתבו תוספות הרא"ש (יבמות ו' ע"ב) דרבי ישמעאל קרא והטה, ונתחייב חטאת, לרבי יוסי דהבערה ללא יצאתה, חייב חטאת משום מבשל השמן, ע"כ. וא"כ מוכח שאף בדבר שהולך לכילוי יש בזה איסור משום מבשל. וע"י בחוט שני (שם) שכתב ליישב בדרך הנ"ל, ששאני נר

ולכן חלה שיש עליה קרח, שיש לו ענין באידוי המים, יש בזה חיוב משום מבשל.

וכן ה"ה במכשיר של אדים חמים, אף שהאדים הולכים ותאדים, מ"מ כיון שצריך להשתמש באדים בעודם חמים, א"כ יש לו ענין בגוף האדים, ואינו דומה לדבר שמתכלה שאין לו שום ענין בו.³

וע"פ המבואר שהדבר אסור רק מדרבנן, יש להקל ולצרף דעה זו לכמה אופנים.

מי שמרים את מכסה הסיר מעל הפלאטה, ונופלים טיפות האדים של המים על הפלאטה עצמה, כיון דאין בבישול זה איסור מהתורה, וכנ"ל, שהרי הטיפות הללו מתאדות מרוב החום, א"כ הו"ל פסיק רשיה דלא איכפת ליה באיסור דרבנן.⁴

הדולק שהרי הוא רוצה שתמשך הדלקת הנר, והמהלך של הדלקת הנר הוא ע"י בישול השמן, וא"כ בכה"ג יש חיוב משום מבשל, אך בדבר שנשרף והולך לאיבוד, כגון חתיכת עץ שאין לו ענין בבישול, והוא הולך ומתכלה, אינו חייב אלא משום מבעיר, ע"ש. ור"ל שבשעה שהעץ נשרף אין לו שום ענין בבישול אם ישנו, אך בשמן יש לו ענין בעצם מציאותו, אף שאין לו ענין בבישולו, כיון שבלעדיו הנר לא ידלק, (אמנם בחת"ס שם, כתב להדיא שבשמן שבנר אין חיוב משום מבשל). וע"ע בחזו"ע (חלק ה' עמ' שמ"א). וע"ע בשו"ת שבט הלוי (חלק א' סי' צ"ב), שכתב לאסור באופן דהוי פסיק רישיה, ובמקום מצוה דאורייתא, כתב שצ"ע לדינא, ע"ש. ואחר ההתבוננות אמרתי להביא ראיה לדין זה. דהנה בגמ' (שם) איתא, אמר רב אחא בר עזריא, האי מאן דשדא סיכתא לאתונא, חייב משום מבשל. פשיטא, מהו דתימא לשרורי מנא קא מכיין, קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט. ופרש"י וז"ל: דשדא סיכתא. שהשליך יתד לח לתנור לייבשו שיתקשה: לשרורי. לחזק ואין כאן בישול: דמרפי רפי. ע"י חום האור והמים שבתוכו יוצאין, ולאחר שיצאו מימיו קמיט מתקשה, וכי רפי ברישא הוי בישולו: עכ"ל. יוצא שלרש"י עיקר האיסור הוא רק אם נעשה רך ואח"כ הוא מתקשה, ולכן למסקנה חייב. אלא שבהו"א סבר, שלמרות שהגומי הוא לח, אבל כיון שהוא רק מתקשה (ללא שנהיה רך לפני כן), אין בזה איסור. ולכאורה בין להו"א ובין למסקנא, המים הלחות שבתוך היתד הוא מתאדה, ועל עצם זה צריך להתחייב משום מבשל, והו"ל כאדם שמאדה מים. וא"כ מה שייך אם נעשה רך או קשה, א"כ ע"כ לומר שבדבר שלא נשאר בעולם אחר הבישול שלו, לא שייך בו חיוב מהתורה, כיון שהתורה לא חייבה אלא דבר שאחר הבישול נשאר בעולם, או שיש לו ענין בעצם הבישול ללא שום קשר לתוצאה (וע"י היטב בדברי רש"י ד"ה לשרורי, ודו"ק). ובנ"ד חייב, כיון שסוף סוף הוא מתרכך ואח"כ נעשה קשה.

וחלה שיש עליה קרח, אסור להניחה כיון דניח"ל בחימום של הקרח שיתאדה מעל החלה, ולכן צריך לנער את החלה לפני שמניחה על הפלאטה (ולהוציא את הקרח בידים, לכאורה יש לאסור משום בורר), ואינו דומה לכלים שעלו מהרצחה, ויש עליהם טיפות מים, כיון דלא ניח"ל ולא אכפת ליה, בבישול ובאידוי של המים, אך בני"ד נראה שהדבר חמור יותר, כיון שכן אכפת לו שהמים שם יגיעו למעלת חום שיתאדו או יתבשלו. וע"י במנחת שלמה (ח"ב סי' כ"ז אות ה'). וע"ע בהליכות שבת (עמ' תק"ט ואילך), ועוד.

³ שו"ת תפלה למשה (חלק ח' סי' ק"ג) ע"ש, ואף שלא מצינו שהביא את סברת החת"ס להדיא בשאר חיבוריו, אך מ"מ מעצם התשובה כאן, אפשר דס"ל כדבריו, דאל"כ הו"ל להוסיף בסו"ד, ובפרט שדברי החת"ס אינם ברורים וכדו'.

ונראה שהראיה לחילוק הוא ע"פ האמור לעיל באופנים שיש לו ענין בעצם שרפתם. ועיין בירושלמי (פ"ב דשבת), שבמעשה ההקטרה יש גדר בישול, ע"ש, ולפי האמור קשה שהרי הכל מתכלה, ומה שייך בישול. אלא שכיון שיש לו ענין בעצם הקטרה, יש בזה בישול, משא"כ באופנים שאין לו ענין בעצם הבישול, ע"י בשו"ת שבט הלוי (שם), ובספר חוט שני (שם).

⁴ ויש לנו בזה כמה טעמים להקל. הרי הוי פסיק רישיה דלא אכפת ליה, ואין לו שום ענין בבישול. ואין חשיבות כלל לבישול ככה"ג. ועוד שיש לצרף מ"ד חצי שיעור אסור רק מדרבנן במלאכות שבת.

וה"ה למניח סיר על גבי השיש, שכיון שהמים המבושלים הולכים לאיבוד, ועוד שאין לו בבישול זה שום נפק"מ, אי"כ הו"ל פסיק רישיה בדרבנן דלא אכפת ליה.

ולכתחילה יזהר בדברים אלו כמה שאפשר, כיון שאין הדין הזה מוסכם, ומרן מופה"ד זצוק"ל כתב בתשובה (אשר הובאה בשו"ת שער שמעון אחד סי' מ"ד) בני"ד, שכיון שיש מח' בדין מתעסק אם חייב או פטור ומותר, אי"כ אם כבר קרה שעשה כן, יתן פדיון ארוחות היום לצדקה, ויוסיף בלימוד התורה, שהתורה מכפרת עוון, ע"ש⁵. וע"פ האמור אפשר שהדבר קל יותר, אך מ"מ בוודאי שלכו"ע לא יכנס לכל זה, ויזהר כמה שאפשר, כגון שיניח מגבת מתחת למכסה ויקלוט את המים וכדו'.

וכן אם נסתם הכיור מחתיכות שומן ומשיירי מאכל וכדו', אך יש מים שיוצאים מעט מעט⁶, מותר לשפוך לשם מים רותחים, כיון שהשאריות כבר התבשלו, וקי"ל שאין בישול אחר בישול⁷, ועוד שע"פ רוב, ששופך בכיור מים חמים, הדבר נעשה בעירווי מכלי שני (ואילך), וא"כ גם אם יש דברים שאינם מבושלים אין לחוש לבישול.

⁵ והמעייין שם יראה שלא דן כלל מדין החת"ס והני"ל, וא"כ ע"פ האמור לא בהכרח שיש בזה איסור תורה, אך עדיין כיון שהתוס' רא"ש כתב להדיא שיש בזה איסור תורה משום מבשל גם בכה"ג, אי"כ צריך זהירות בזה, למרות שיש מה לחלק ע"פ האמור וע"ע.

⁶ דאלי"כ הרי פותח את הכיור, ויש בזה משום מתקן מנא, ע"י ביב"א (שם). ולדעת הגאון רבי משה לוי (מנוחת אהבה ח"י), אף אם הצינור נסתם לגמרי, מותר, וס"ל דלא שייך בזה תיקון מנא, ע"ש.

⁷ ובשומן הנמצא בכיור אין לו ענין כלל שהחום שם יגיע ליד סולדת, וא"כ דמי להני"ל, אלא רק שיתחמם מעט וישתחרר הצינור מהשומן, ע"י לעיל, ובפרט שאין בישול אחר בישול, וז"פ, (ע"י בחזו"ע שם) ונראה שבכה"ג שהאוכל שנמצא שם ע"פ רוב כבר מבושל, כתב להוסיף עוד מדין צירוף את דברי החת"ס, ע"י לעיל, ודו"ק. וע"י בהליכות שבת (שם), וע"פ האמור אי"ש.